

**Hüseyin Vassaf Bey'in, "Sefîne-i Evliyâ" Adlı Eserinde İsmi
Geçen, Sivas'ta İkâmet Eden Ve Sivaslı Olan Sûfiler**

Fatih ÇINAR*

Özet

Tasavvuf tarihi alanında Hüseyin Vassaf Bey'in "*Sefîne-i Evliyâ*" isimli eseri bir klâsik eser niteliği taşımaktadır. Bu önemli biyografik eserde anlatılan, Sivas'ta bir müddet ikâmet eden veya Sivaslı olan sûfiler bu çalışmada tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu alanda araştırma yapacak kimse-
lere daha derli toplu bir bilgi sunma endişesi ve Sivas'ın tasavvufî alt yapısını gözler önüne serme çabası bu makalenin oluşmasında etkili olmuştur. Amaç, ismi sayılan şahısların hayatlarını detaylı incelemek olmadığından Hüseyin Vassaf'ın şahıslar hakkında verdiği bilgiler ve bu bilgileri işleme tarzı, makalenin sınırları içerisinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, Sivaslı Sûfiler

Abstract

"Sefîne-i Evliya" the book of Huseyin Vassaf Bey is having a classical quality in history of sufism. In this precious biografic study, the sufi lived in Sivas for some time or from Sivas have tried to be signed. Because of the wish about to give more tidy and gathered information, to show the city of Sivas sufism structure was one of the reason of writing this article. The goal was not about the lives of the people told in this book so we will examine the information about people that Huseyin Vassaf told and his study style in article rules.

Key Words: Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, Sivas's sûfis

Her ilim dalında, klâsik olarak kabul edilen eserler olmuştur. Tasavvuf alanında da klâsik olarak nitelendirebileceğimiz birçok eser vardır. İmam Gazâlî (ö.1111)'nin "*İhyâ*"sı, İmam Rabbânî (ö.1624)'nin "*Mektubât*"ı, Ebû Tâlib el-Mekkî (ö.996)'nin "*Kûtu'l-Kulûb*"ü, Serrâc (ö.988)'in "*el-Luma*"sı, Muhâsibî (ö.857)'nin "*er-Riâye*"si bunlardan sadece birkaç tanesidir. Bu zikredilen eserler, daha çok tasavvufun teorik/felsefî alanındaki klâsiklerini temsil

* DİB Kayseri Eğitim Merkezi, (cinar.fatih.58@hotmail.com).

etmektedirler. Tasavvuf dünyasının biyografi anlamında klâsik eserleri de vardır. Mehmed Tâhir'in "*Osmanlı Müellifleri*", Sâdık Vîcdânî'nin "*Tomar-ı Turûk-ı Âliye*"si ve Hüseyin Vassâf'ın "*Sefîne-i Evliyâ*"sı da biyografik anlamda kilometre taşları olarak tarihteki yerini almış eserlerdir.¹

Bu çalışmamızda Hüseyin Vassâf Bey'in "*Sefîne-i Evliyâ*" isimli eserinde Sivas'ta bir müddet yaşadığından bahsedilen veya bizzat Sivaslı olup Sivas'ta veya başka şehirlerde hayatlarını devam ettiren sûfiler hakkında bilgi sunmaya çalışacağız. Böyle bir çalışma yapmaktaki ilk amacımız, tasavvuf alanında biyografik bir eser olarak önemli bir makamı işgâl eden "*Sefîne-i Evliyâ*" isimli eserde zikredilen Sivaslı veya Sivas ile bir şekilde ilişkisi olan sûfilere, bu alanda çalışma yapanların dikkatini çekmektir. Bu alanda çalışma yapan kimselerin daha kısa yoldan Sivas ve Sivaslı sûfiler ile ilgili bilgiye ulaşmalarını temin için bu çalışmayı kaleme alma gereği hissettik. Çünkü zikredilen eser, dönemine damgasını vurmuş, hâlihazırda da araştırmacıların başvurduğu önemli bir kaynaktır. İkinci olarak bu çalışmamızda Sivas'ın tasavvuf tarihindeki yerine, burada yaşayan ve burada ikâmet eden sûfilere dikkat çekmek istedik.

Bu çalışmamın, bizce, orijinal yönlerinden birisi de sadece Sivaslı sûfilerin değil, bir müddet de olsa Sivas'ta ikâmet eden sûfilerin de çalışmada yer almasıdır. Öyle ki tasavvuf felsefesinin ve tarihinin dönüm noktalarını temsil eden büyük sûfilerin Sivas'a uğradığı, bir müddet burada ikâmet ettiği görülmektedir. Bu, Sivas'ın geçmişte nasıl bir ilim ve kültür merkezi olduğunu göstermesi açısından son derece önemli bir vesikadır. İbn Arabî ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi sûfiler bu anlamda önemli isimlerdir.

Genelde *Sefîne*'de, Sivaslı olarak Halvetiyye şeyhlerinden Şemsi Sivâsî (ö.1597) ve ailesi zikredilmiştir. Bu yönüyle makalemizin başlığını, "*Sivaslı Sûfiler*" yerine "*Şemsi Sivâsî ve Ailesi*" olarak da düşündük. Hatta *Sefîne*'ye bu yönüyle, "*Sivâsî Ailesi Biyografisi*"ne sahip bir eser olarak bakılabilir. Ama bu çalışmamızda sadece Sivaslı sûfileri değil, Sivas'ta yaşayan sûfilere de dikkat çekmek istediğimiz için "*Sivas'ta İkâmet Eden ve Sivaslı Olan Sûfiler*" şeklinde bir başlığı uygun gördük.

Çalışmamızda önce Hüseyin Vassâf Bey ve "*Sefîne-i Evliyâ*" isimli eseri hakkında bilgi sunmanın ardından da eserde zikredilen isimler hakkında bilgi vermenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

A. Hüseyin Vassaf Bey ve "*Sefîne-i Evliyâ*" isimli Eseri:

¹ Tasavvuf klâsikleri ile ilgili geniş bilgi için bkz, Ali Çınar, *Klâsik Tasavvuf Kaynakları I*, Sûf Yayınları, İstanbul 2003.

1. Hüseyin Vassâf Bey ve Eserleri

Hüseyin Vassâf Bey'in babası Ürgüplü Hacı Osman Efendi, annesi Gürcü asıllı Fâtıma Emsâl Hanım'dır. 20 Mart 1872 tarihinde Aksaray'da dünyaya gelmiştir. Muharrem ayında doğduğu için ismi Hüseyin, "İnşallah Vassâf-ı Muhammedî olur" diye mahlası da "Vassâf" konulmuştur.

Hüseyin Vassâf, öğrenimine Kara Mehmed Paşa Câmii bitişiğindeki ibtidâî mektebinde başlamıştır. İlk hocası Mehmed Efendi'dir. Yusuf Paşa'da devrinin en seçkin okullarından olan Medrese-i Osmânî'de ve Aksaray'da Vâlîde Rüştiyesi'nde okuyarak diploma almıştır. Daha sonra Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi'nden mezun olmuş, bu arada babası vefat ettiği için aile geçimine katkıda bulunmak amacıyla Mülga Rûsûmât Emâneti Evrak Kâtipliği'nde 1892'de çalışmaya başlamıştır. Çeşitli kademelerdeki devlet memurluğu görevlerinin ardından 19 Aralık 1922 tarihinde emekli olmuştur.

Hüseyin Vassâf'ın, manevî yaşantısı da çok hareketlidir. Hüseyin Vassâf'ın annesi Nakşibediyye şeyhlerinden Ahmed Ziyâeddin Efendi'ye, babası İbrahim Ümmî Sinân Dergâhı'nın şeyhi Sâlih Efendi'ye müntesiptirler. Dolayısıyla, kendisi çok küçük yaşta tasavvufî tanışma imkânı bulmuştur. Mevlevî Mehmed Esâd Efendi'den Farsça, Mesnevî-i Şerîf, Bostan, Gülistan vb. eserleri okuduğu dönemlerde tasavvufa ilgi ve alâkası daha da artmış, Buhârî dersleri okuduğu dönemde Nakşîbendi tarikatından Şeyh Abalî Hâfız ile Sünbül Hânkâhı şeyhi Ziyâeddin Efendi'nin sohbetlerinden yararlanmıştı.²

1897-98 yıllarında Şam'dan gelerek Vassâf'ın evinde kalan Şâbânî Tarikatı Bekriye yolu şeyhlerinden şeyh Muhammed Sultan Efendi'ye intisap etmiş ve birkaç sene sonra icâzet almıştır. Daha sonra Edirne'de Şeyh Suayb Şerafeddin Efendi'ye on sene hizmet etmiş, sohbet ve zikir halkalarında bulunmuştur.

Bu sûfîlerin yanı sıra Vassâf; Kâdirî şeyhlerinden Müştak Baba'nın oğlu Edhem Baba'nın halîfesi Şeyh Muhammed Kemter'den semâ' telkini ile bir icâzet-nâme almıştır.

Vassâf, Kasımpaşa'da Uşşâkî Dergâhı şeyhlerinden olan Şeyh Hâfız Mustafa Hilmi-i Sâfî'nin dâire-i feyzlerinde yeniden seyr u sülûka başlamıştır. Şeyhinin vefatı üzerine İnegöl Müftüsü Mehmed İzzet Efendi gelip Vassâf'ın seyr u sülûkunu tamamlamış ve hilâfet vermiştir. (30 Haziran 1925) Bu hâdiseden altı ay sonra da tekke-ler kapanmıştır.

² Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ, Girişinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s.XXII.

Hüseyin Vassâf devrinin birçok tanınmış siması ile arkadaşlık etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî, Ali Behçet Efendi, Ahmet Remzi Akyürek, Mehmet Şemseddin Ulusoy, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal, Mehmet Besim ve Mehmed Ali Aynî bunlar arasında rahatlıkla sayılabilecek isimlerdir.

Böyle hareketli bir ömrün ardından 22 Ekim 1929'da Arnavutköyü'ndeki evinde damar sertliğinden dolayı vefât etmiştir. Vasiyeti üzerine Rumeli Hisarı kabristanına defnedilmiştir.³ Eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

“Şerh-i Esmâr-ı Esrâr Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Esrâr-ı Kur'âniye'den Bir Nebze, Güldeste-i Hakîkât, Kitâb-ı Külliyyât, Hâtıra-ı Hicâziyye, Suriye'de Bir Cevelân, Ravzâ-ı Sâdattan Bir Şemme, Bursa Hâtırası, Tertîb-i Cedîd Coğrafiyye-i Umûmî, Hülâsâ-i Coğrafiyye-i Umûmî, Müntehebât-ı Ezhâr-ı İrfân, Gülzâr-ı Aşk, Vesîletü'n-Necât, Mürâselât, Bursalı Mehmed Tâhir Bey, Es'ad-nâme, Risâle-i Hayriyye, Risâle-i Şevkiyye, Risâle-i Müştâkiyye, Risâle-i Salâhiyye, Vâkı'at, Tevfik-nâme, Kemâlü'l-Kemâl, Remzi-nâme, Mir'âtü'l-Kemâl, Feyzü'l-Kemâl, Kemâl-nâme-i Şeyh Hakkı, Lücec-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısırî, Gülzâr-ı Şâdî Der Beyân-ı Menâkıb-ı Emîn-i Tokâdî, Mir'ât-ı İncilâ-yı Hakikat, Aynü'l-Hayat, Divân-ı Vassâf”.

Bu eserlerinin yanısıra çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan çok sayıda makalesi vardır.⁴

2. “Sefîne-i Evliyâ” İsimli Eseri

Hüseyin Vassâf bu eseri, Esmâr-ı Esrâr isimli eseri şerh etmek amacıyla kaleme almıştır. Ancak esere eklenen isimlerle beraber beş ciltlik devasa bir esere dönüşmüştür. Eser 1925 yılında tamamlanmış ve devrin âlimleri tarafından takdirle karşılanmıştır.

Eserde 2000 civârında şahsiyetin hayatı yer almaktadır. Bunların çoğu Anadolu'da yaşayan ve hayatları hakkında başka bir kay-

³ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz, Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, V. Cildinin sonunda bulunan “Terâcim-i Hâl-i Âcizî” isimli bizzat kendisinin kaleme aldığı notlar; Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı-İsmail Kasap, *Hüseyin Vassâf, Hayatı Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.1-16; Mustafa Tatçı- Cemal Kurnaz, *Hüseyin Vassâf, Mevlid, Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât*’, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.1-9; Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, *Sefîne-i Evliyâ Girişinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s.XXI-XXVI.

⁴ Eserleri ve makaleleri hakkında geniş bilgi için bkz, Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, V. Cildinin sonunda bulunan “Terâcim-i Hâl-i Âcizî” isimli bizzat kendisinin kaleme aldığı notlar; Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı-İsmail Kasap, *Hüseyin Vassâf, Hayatı Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, s.16-30; Mustafa Tatçı- Cemal Kurnaz, *Hüseyin Vassâf, Mevlid, Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât*’, s.9-17; Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, *Sefîne-i Evliyâ Girişinde*, s.XXV-XXX; Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Hüseyin Vassâf*, TDVİA, c.XVII, İstanbul 1999.

nakta bilgi bulması çok zor olan kimselerdir. Ayrıca bazı tekkelerin, türbelerin ve mezarların yer alması da eserin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Eserin muhtevasını şöyle özetleyebiliriz:

Birinci ciltte; çeşitli takrizlerden sonra Kadiriyye, Rûmiyye, İsmâiliyye, Ganiyye-i Kadiriye, Halisiyye, Yafiyye, Geribiyye, Müştakiyye, Enveriyye, Rûfaiyye, Bedeviyye, Medyeniyye, Sühreverdiyye, Şazeliyye, Desukiyye, Senûsiyye, Zeyniyye, Kübreviyye, Mevleviyye, Sadiler ve Bektaşilerden bahsedilmiştir.

İkinci ciltte; Nakşibendiler, Çeştiler, Bayramiyye ve Celvetiyye tarikatlarına yer verilmiştir.

Üçüncü ciltte, Celvetiyye, Halvetiyye, Rûşeniyye, Gülşeniyye, Sezâiyye, Karamaniyye, Cemâliyye, Sünbûliyye ve Şabaniyye tarikatları hakkında bilgiler sunulmuştur.

Dördünü ciltte; Şabaniyye kolundan Çerkeşiyye, İbrahimiyye, Bekriye, Sinaniyye ve Uşşâkiyye tarikatları ve şeyhleri konu edilmiştir.

Beşinci ve son ciltte, Ramazaniyye, Cerrahiye, Rufaiyye, Cihangiriyye, Mısıriyye ve Mevleviyye tarikatları ve şeyhleri anlatılmıştır.

Bugün müellifin bizzat kendisi tarafından yazılmış tek orijinal nüshası Süleymânîye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (Yazma Başlıklar Bölümü Numara:2305-2309) Ayrıca eser beş cilt halinde yeni harflerle kültürümüze kazandırılmıştır.⁵

B. "Sefîne-i Evliyâ" İsimli Eserde Zikredilen, Sivas'ta Doğup Büyüyen veya Başka Şehirlere Göç Eden Sûfîler:

Hakkında bilgi verilen eserde Sivaslı olarak dokuz isim üzerinde durulmaktadır. Aşağıda sıralanan bu dokuz isimden ilk dördü, Sivas'ta doğup, vefat edene kadar Sivas'ta yaşayan şahıslardır. Diğer beş kişi ise doğumları veya nispetleri yönüyle Sivaslı olan ama hayatlarının büyük kısmını Sivas'ın dışında geçiren şahsiyetlerdir. Şimdi sırasıyla bu şahıslar hakkında *Sefîne-i Evliyâ*'da sunulan bilgilere yer vermek istiyoruz:

1. Şeyh Şemseddin Sivâsî (ö.1597):

Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*'nın III. cildinde Halvetîleri anlatırken Sivâsî yolunun kurucusu Şeyh Şemseddin Sivâsî'ye ve Sivâsî yolunun önde gelen isimlerine yer vermiştir. Önce Şemsi Sivâsî'yi tanıtmakta, isminin Ebussenâ Şemseddin Ahmed b.

⁵ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, I-V, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

Ebulberekât Muhammed olduğunu söylemektedir. Kendisinin “Sivâsî-zâde” olarak tanınmasının yanında “Kara Şems” olarak da şöhret bulduğundan bahsetmektedir. Aynı yerde Sivâsî’den Yahya Şîrvânî’ye kadar uzanan iki ayrı silsileye yer verilmiştir.⁶

Şemseddin Efendi’nin yedi yaşındayken babasının şeyhi Amas-yalı Hacı Hızır Efendi’yi ziyaret edişini, akabinde Tokat’ta bulunan Arakıyeci-zâde Şemseddin Efendi’den ders alışını ve İstanbul’daki medreselerden birine hoca olduğunu ve Hicaz’a gidişini diğer kaynaklarda zikredilen bilgilerden pek de farklı olmamak üzere anlatır. Burada Şemseddin Efendi’nin manevî yönü ile de ilgili bilgiler sunmakta onun Muslihuddin Efendi isimli bir zâtın kontrolünde dördüncü tavra/nefs-i mutmainne kadar yükseldiğini belirtmektedir. Bu gelişimin ardından Zile’ye döndüğünü eserlerinin birçoğunu burada kaleme aldığını belirtmektedir.

Şemseddin Sivâsî’nin Halvetiyye şeyhlerinden Mecdüddin-i Şîrvânî’nin terbiyesinde altı ay gibi kısa bir sürede icâzet aldığını, Sivas Valisi Hasan Paşa’nın Sivas’ta yaptırdığı Meydan Camii isimli caminin vâizliğine davet edildiğinde ailesi ile birlikte Sivas’a hicret ettiklerini anlatır. Burada Şemsî Sivâsî ile bilgi veren üç önemli kaynak eseri zikretmektedir ki bunlar; Recep Sivâsî tarafından kaleme alınan, *Necmü’l-Hüdâ*⁷ isimli eser, Muhammed Nazmî tarafından telif edilen *Hediyetü’l-İhvân*⁸ isimli eser ve Müstâkim-zâde tarafından yazılan *Hülâsatü’l-Hediiye*⁹ isimli eserlerdir.

Devamında Osmanlı sultanları ile ilişkileri üzerinde durmakta III. Murad Han zamanında İstanbul’da vaaz ve irşâd ile meşgul olduğunu; III. Mehmed döneminde seksen yaşında bir zât olmasına rağmen “Eğri Seferi”ne katılmasını ve bu dönemde meşhûr sûfî Aziz Mahmûd Hüdâyî ile aralarında geçen dikkat çekici bir konuşmayı Müstâkim-zâde’nin “Divân-ı Hz. Ali Şerhi”nden bir alıntıyla anlatmaktadır.¹⁰

Vefâtı vesîlesi ile kaleme alınan Şemseddin Sivâsî’nin vefât tarihini belirlemek için yazılan ifadeleri de belirtmektedir. Bu ifadeler

⁶ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.III, s.473.

⁷ Eser hakkında geniş bilgi için bkz, Şeyh Recep Efendi, *Necmü’l-Hüdâ, Hidâyet Yıldızı Şemsî Sivâsî’nin Hayatı*, Çeviren: Hüseyin Şemsî Güneren, Yayına Hazırlayan: M. Fatih Güneren, , İstanbul 2000; Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı, Abdülmecîd Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, KBY, Ankara 2000, s.32.

⁸ Eser hakkında geniş bilgi için bkz, Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetîlik Örneği- Mehmed Nazmî Efendi, Hediyetü’l-İhvân*, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.

⁹ Eser için bkz, Müstâkim-zâde Süleyman Saadeddin, *Hülâsatü’l-Hediiye*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Şeriyye, Numara:1082.

¹⁰ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.473.

onun vefât tarihi ile ilgili belirlenen en meşhur tarih notlarıdır ki onlar da şunlardır:

Kadriyâ târîh-i fevtin didim
Nüh felek şems dolandı nûr ile

Ey Hüsâmî fevtine târihtir
Zümre-i pâk şemsîye Firdevs câh

Dolundı hayf Şems-i ma'nâ dîdeden zâil oldu

Şemseddin Sivâsî'nin kaleme aldığı gazelleri, na't ve ilâhileri dile getirip bir ilâhisi ile çalışmasının bu kısmını süslemiştir.¹¹ Dört tane manzûmesini zikrettikten sonra bir de Şemseddin Efendinin meşhûr eseri "Mevlîd-i Şerîf"ten bir alıntı yapmıştır.¹²

Hüseyin Vassaf Bey, bütün bunların ardından Şemseddin Sivâsî'nin otuz üç tane eserini sıralamış,¹³ ardından halîfelerine yer vermiştir.¹⁴ Eserleri ile ilgili olarak manzûm veya mensûr şeklinde ayırım yapmadan bir sıralama yapmış ve halîfelerinin hepsini değil en meşhûr olanlarını sıralamakla yetinmiştir. Şemseddin Efendi'nin eserlerinden bazılarını tekrarlamış,¹⁵ sıraladığı bazı eserlerin başka kaynaklarda zikredilmeyen eserler olduğu anlaşılmıştır.¹⁶

Son olarak Şemseddin Efendi'nin Halvetiyye'nin Sivâsiyye şûbesinin kurucusu olduğunu genellikle Sivas ve çevresinde tarikatinin yayıldığını Abdülehad Nûri es-Sivâsî ile İstanbul'da yayıldığını Esmâ-i Seb'aya "Kâdir, Kavî, Cebbâr, Mâlik ve Vedûd" isimlerini ekleyerek yeni bir şûbe tesis ettiğini belirterek Şemsi Sivâsî ile bölümü noktalamıştır.¹⁷

2. Şeyh Recep Sivâsî (ö.?):

Recep Efendi; Şemseddin Sivâsî'nin damadı olmuş, Şemseddin Efendi'nin kardeşi İbrahim Sivâsî'nin oğludur. İyi bir ilim alarak yetişmiş, amcasının cenâze namazını kıldırmış ve onun vefâtından sonra tekkesine postnişin olmuş bir zattır. Hüseyin Vassaf Bey de

¹¹ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.474.

¹² Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.477.

¹³ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.478.

¹⁴ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.479.

¹⁵ Örneğin burada zikredilen "Risâletü'l-Hâs fî-Menâkıb-ı İmâm A'zam" ile "Menâkıb-ı İmâm A'zam" isimli eserler aynı eserlerdir. Vassaf, *Sefîne*, c.III, s.478-479.

¹⁶ Örneğin "Sohbet Risâlesi" ve "Letâifu'l-Âyât" isimli eserler sadece bu kaynakta zikredilen Şemseddin Sivâsî'nin eserleridir. Vassaf, *Sefîne*, c.III, s.478-479.

¹⁷ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.479; Şemsi Sivâsî'nin "Divan"ı Recep Toparlı tarafından Latin harflerine aktarılmıştır. Bkz; Recep Toparlı, *Şemseddin Sivâsî Divânı*, Gurbet Yayınları, Sivas 1984.

onun bu özelliklerini zikrettikten sonra, bütün bu özelliklerini ifade için şu cümleleri kullanmıştır: “Ulemâdan, urefâdan idi. Kâmil ve mükemmel idi” Akabinde şu dört eserini sıralayarak onuna ilgili bölümü noktalamıştır:

- a- Necmü'l-Hüdâ fî-Menâkıbı'ş-Şeyh Şemseddîn-i Ebissenâ.
- b- Esmâu'l-Vüsûl.
- c- Nûriyyü'l-Hüdâ.
- d- Mecmûâ-i İlâhiyyât.¹⁸

3. Şeyh Ahmed Sûzî Sivâsî (ö.1830):

Vassaf, onun, Şemsi Sivâsî'nin torunlarından olduğunu söyleyerek söze başlamış, Şeyh Abdülmecîd Efendi'den icâzet aldığını belirterek vefât tarihini H.1246/M.1830 olarak ifade etmiştir. Vefâtından sonra Şemsi Sivâsî'nin kabrinin etrafında bir yere defnedildiğini şiirlerindeki mahlasının “Sûzî” olduğunu, “Divân”ının bulunduğunu ve matbu olduğunu belirterek hakkındaki bilgileri sıralamıştır. “Kaside-i Bür'e Tercümesi” ve “Sülûk-nâme” isimli eseri ile onun hakkındaki bölümü de sonlandırmıştır.¹⁹

4. Hâşimî Emîr Osman Sivâsî (Saçlı Emîr Efendi) (ö.1595):

Bu zât ile ilgili olarak aslen Sivaslı olduğunu söyleyerek ve Şeyh Gazanfer Dede Efendi'den manevî eğitimi aldığını söyleyerek söze başlamıştır Hüseyin Vassaf Bey²⁰. Kendisinin “Emir Efendi” namıyla şöhret bulduğunu, torunlarından Şeyh Muhammed Süreyyâ tarafından kaleme alınan uzunca bir hayat öyküsünü ifade ile sözlerine devam etmişlerdir.²¹ Bu zâta “Saçlı Emîr Efendi” denmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: “Saçlarını uzatırlarmış, bundan kinâyeten “Saçlı Emir” denilmiştir.” Silsilesini şu şekilde nakletmektedir:

“Hac-ı Bayram-ı Velî, Şeyh Ömer Sikînkî, Şeyh Bünyamîn-i Ayâşî, Pir Ali, İsmâil-i Mâşûkî, Ahmed-i Sarbân, Ali Alaeddîn-i Vizevî, Şeyh Gazanfer Efendi, Seyyid Emir Osmân el-Hâşimî.”²²

Hâşimî Emir Osman'ın Hamzavîlerden olduğunu zaman zaman kıskançlıklar nedeniyle şikâyet edildiğini dergâhlarının basıldığını ama kendisine herhangi bir şeyin yapılamadığını ifâde etmişlerdir. 11 Zi'l-ka'de 1003/ 18 Temmuz 1595 tarihinde vefât ettiğini ve

¹⁸ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.479.

¹⁹ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.509; Ahmed Sûzî'nin “Divân” üzerinde bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bkz; Ayşe Ulusoy, *Sûzî Divânı*, (Dan: Ali Yılmaz), Sivas 2004.

²⁰ Vassâf, *Sefîne*, c.II, s.533.

²¹ Vassâf, *Sefîne*, c.II, s.533-535.

²² Vassâf, *Sefîne*, c.II, s.534.

Uşşakî şeyhlerinden Hüsâmeddîn Efendi ile sohbetlerinin olduğu bilgisini kaydetmektedir.

Müstakîm-zâde'nin Hâşimî Emir Osman hakkındaki şu ifâdele-
rini de nakletmişlerdir:

"Azîz-i tarîkat Emir Efendi hazretleri cezbe-i azîme ile meşhûr
âteş efrûz-ı aşk u muhabbet mâlik-i iksîr-i hakikat, mu'tekid, âlim,
şeyh-i mükerrerrem idi." ²³

Emir Efendi'nin Habeşî-zâde Rahîmî Bey ve Seyyid Halil Ağa
isimli iki halîfesinden bahsetmekte, ardından Emir Efendi'nin "Tarî-
kat-nâme" ismiyle Hamzavîlikten gizlenmek için yazdığı bir eserini
ve vefâtından sonra basılan "Divân"ını inceleyerek hayran kaldığını
belirtmektedir. ²⁴

Bu bölümü de Hâşimî Emir Osman Efendi'nin şiirleri ile nokta-
lamıştır. İşte onlardan bir kaç:

Merd isen meydân-ı aşkda cân virüp cânânı gör
Sâdık isen aşk içinde iste bul sultânı gör

Ol sana senden yakın sen olma gel ona ırak
Kesreti ko vahdeti bul ma'ni-i irfânı gör

Bahr-ı aşka gark olaldan varlığın ey Hâşimî
Cümlesin verdim fenâyâ aşk ile kaldım hemân

Hâşimî sen Hak yolunda fakrı eyle ihtiyâr
Fakr ile fahr eylemektir çün tarîk âkıllara

Türbesinin penceresinde yazan beyitler:
Kutb-ı âlem nakd-i vakt-i Hacı Bayram-ı Velî
Mustafâ vü Murtazâ sırrına mazharsın beli

Zât-ı pâkinde konulmuşdur Hudâ'dan tâ ezel
Serverâ hulk-ı Muhammed'le kerâmât-ı Ali

5. Şeyh Abdülmecîd Sivâsî (ö.1639):

²³ Vassâf, *Sefîne*, c.II, s.535.

²⁴ Vassâf, *Sefîne*, c.II, s.536.

Abdülmeccîd Efendi Şemseddin Sivâsî'nin yeğeni olup, ondan sonra Sivâsî yolunun en etkili ismidir. Hakkında 1997 yılında tamamlanmış bir doktora tezi bulunan Abdülmeccîd Sivâsî²⁵ maddî ve manevî ilimlerde zirve bir isimdir. Sivâsîler-Kadı-zâdeler çekişmesinde baş rolde olmuştur.²⁶

Hüseyin Vassaf Bey, Abdülmeccîd Sivâsî'nin doğum tarihi olarak "Müteveccihî nâsût" ifadesinin düşüldüğünü belirterek söze başlamış, yedi yaşında hâfız olduğunu, akabinde amcası Şemseddin Sivâsî'den "Keşşâf" tefsîrini okutmak için icazet aldığını ve otuz yaşında seyr u sülûk ile Merzifon'da irşâd için görevlendirildiğini belirterek bir anlamda maddî ve manevî seyrini gözler önüne sermiştir.²⁷ Daha sonra sırasıyla görev yaptığı yerleri zikretmiştir ki, buralar da şunlardır: "Zile Şeyh Velîyüddin Zâviyesi şeyhi, İstanbul Ayasofya Camii Vâizliği, Muhammed Ağa Tekkesi şeyhliği, Hüsam Bey Mescidi Minber vaizi ve Fatih Camii vâizliği.."

Müellif, Sivâsî Efendi'nin, fazîletli ve ilim sahibi bir kimse olduğunu belirten ifadelerinin ardından, Aziz Mahmûd Hüdâyî²⁸ ile Abdülmeccîd Sivâsî arasında meydana gelen şu mânidar olayı nakletmektedir: "Sultan Ahmed Hân-ı Evvelin hürmet ü muhabbetine mazhar olmuşlardı. Hz. Padişah, Cenâb-ı Pîr Hüdâyî'ye hediye göndermişler her ne hikmete mebnî ise kabul buyurmamışlar, Abdülmeccîd-i Sivâsî'ye göndermiş, kabul buyurmuşlar. Cenâb-ı Pâdişâh bu hediyeyi Hz. Hüdâyî'nin kabûl etmediğinden bahsedince Abdülmeccîd Sivâsî: "Pâdişâhım! Hüdâyî bir ankâ-yı hakîkattir. Lâ-şeye tenezzül etmez" cevâbı vazîini vermiş. Birkaç gün sonra Hz. Hüdâyî'ye mülâkâtında "Hediyeyi Abdülmeccîd-i Sivâsî kabûl etti" buyurunca, "Pâdişâhım! Abdülmeccîd-i Sivâsî bir bahrdır. Bahre kat-re-i çirkâb-ı mâ-sivâ düşmekle bahr mülevves olmaz" diye izhâr-ı hakîkât buyurmuşlardır.

Hüseyin Vassaf Bey Abdülmeccîd Sivâsî'nin tarih önünde en fazla şöhret bulmasına sebep olan başkanlığını İdrîs-i Muhtefî'nin çektiği ve devletin de tavrı koyduğu Hamzavîler ile olan mücâdelesine sadece birkaç cümle ile değinmiş bu konuda Abdülmeccîd Sivâsî'nin hangi hikmete binâen bu sert tavrı ortaya koyduğunu

²⁵ Bkz; Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı: Abdülmeccîd Sivâsî*, KBY, Ankara 2000.

²⁶ Tartışmalar için bkz; Cengiz Gündoğdu, *XVI. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sufî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadı-zâde-Sivâsî*, Dini Araştırmalar, c.II, sayı:5, s.203-223; "Divan"ı Recep Toparlı tarafından Latin harflerine aktarılmıştır. Bkz; Recep Toparlı, *Abdülmeccîd Sivâsî Divânı*, Gurbet Yayınları, Sivas 1984.

²⁷ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.479.

²⁸ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz; Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî, Hayatı, Eserleri ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999.

anlayamadığını belirterek geçirmiştir.²⁹ Bu tavrını Abdülmecîd Sivâsî'nin Şeyh Muhammed Efendi ile aralarında cereyân eden olaylar noktasında da devam ettirmiştir.³⁰

Vefât tarihini H.1049/ M.1639 olarak vermekte, kabrinin Eyüp Nişancı semtinde olduğunu söylemekte ve yılın iki bayram gününde şeyhlerin ve ilâhî ekiplerinin pîri ziyâret ederek tarikât âyinlerini icrâ ettiklerini ifade etmektedir.³¹ Eserlerini ise şöyle sıralamıştır: "Risâle-i Mufasssıla fî Hakkı'l-imân ve'l-İslâm, Risâle-i Mufasssala fi's-Salât, Şerh-i Hadîs-i Âfâk, İdetü'l-Müsteiddîn (Şerh), Metn fi'n-Nahv, Kahru's-Sûs İlcâmü'n-Nüfûs, Telhîsü Hasâyisi'n-Nebî, Risâle-i Mufasssala fi'l-Ecniha, Risâle-i Hızır, Beyân u Şerhu'l-Kebâir, Kerâhiyye, Metn fi's-Sarf, Mufasssal Şurûtu's-Salât, el-Lügatü'l-Fârisiyye, Kûtâbu İmi'l-Kelâm, Şerh-i Mutavvel-i Mesnevî, Letâifü'l-Ezhâr, Hadîs-i Erbaîn, Risâle-i Firavn, Kitâb-ı Keffârât-ı Hamse, Risâle-i Niyyet, Müsaykalü'l-Kulûb, Hadîs-i Sittîn, Risâle-i Savm, Risâle-i fi'l-Bataleti ve'l-Melâhide, Şerh-i Muhtasar-ı Mesnevî"

Akabinde otuz dört tane halîfesinin ismini sayarak bu bölümü sona erdirmiştir.³²

6. Şeyh Abdülbâkî Sivâsî (ö.1710):

Abdülmecîd Sivâsî'nin oğlu olan bu zât hakkında doğumu ve görev yaptığı yerler hakkında kısa bir bilgi vererek hakkında yazılan bir mersiye ile konuyu tamamlamıştır. Hüseyin Vassaf Bey, Abdülbâkî Efendi'nin Sultan Ahmed ve Fatih câmilerinde uzun yıllar kürsü şeyhliği yaptığını ifade etmekle yetinmiş, kendisinin doksan dokuz yaşında vefat ederek (H. 1122/ M.1710) babasının yanına defnedildiğini ifade eden cümleleri ile iktifâ etmişlerdir.³³

Aşağıdaki güftenin Şeyh Abdülbâkî'ye âit olduğunu vurgulamışlardır:

İlâhî sen beni yarlığa lutf it

Ledünnî ilmine mazhar olam tâ

7. Şeyh Abdülehad Nûrî es-Sivâsî(ö.1651):

Sivâsî yolunun parlak bir hâl almasında onun payı çok büyüktür. Abdülehad Nûrî, gerek eserleri, gerek yetiştirdiği talebele-

²⁹ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.480.

³⁰ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.482.

³¹ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.481.

³² Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.482-483.

³³ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.483.

ri/halifeleri ve gerekse de dışarıya karşı ortaya koyduğu yumuşak tavır nedeniyle bu etkinliğini zirve noktaya çıkarmayı başarmıştır.³⁴

Yazarımız bu zâtın tanıtımına onun ceddini tanıtarak başlamıştır ve Şemseddin Efendi'nin kardeşinin torunu olduğunu özellikle belirtmiştir. Doğum tarihini H.1003/ M.1595 olarak göstermiş, İstanbul'a kimlerle ve ne zaman geldiklerini ifade etmiştir. Abdülehad Nûrî'nin en dikkat çekici yanlarından biri olan üst üste kırk erbaîn çıkarmasını ise şu ifadelerle dillendirmişlerdir: "Tarîkaten Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinedir. Muttasılan kırk erbaîn çıkarıp nâil-i hilâfet olmuşlardır. Kırk erbaîn 1600 gün eder. Muttasılan 1600 gün hâl-i i'tikafta yaşamak işitilmemiş riyâzetlerdendir. İnsan ne's'e-i ma'nânın açılması emrinde gösterilen şu mücâhedeyi nazar-ı teemmüle alırsa, Abdülehad Nûrî'nin ne büyük bir zât-ı âlî-kadr olduğuna muttali' olur..."³⁵

Görev yaptığı yerleri sıraladıktan sonra Sultan Ahmed Câ-mii'nin açılışında irticâlen vaazda söylemiş olduğu şu beyitleri kaleme almıştır:

Semâdan sırr-ı tevhîd-i duyan gelsün bu meydâna
Derûn içre bugün Allah diyen gelsün bu meydâna

Duyanlar sırr-ı Settâr'ı görenler nûr-i Gaffâr'ı
Cihânda şîşe-i ârî kıran gelsün bu meydâna

Salâdır ehl-i irfâna getür sen cânı meydâna
Fedâ kılmağa ol cânı duyan gelsün bu meydâna

Gönül maksûdunu buldu cihân envâr ile doldu
Bugün Nûrî imân oldu uyan gelsün bu meydâna

Bu olayın nerede vukû bulunduğunu sorguladıktan sonra vefâtına düşülen tarihlerini zikretmiş ve vefât tarihini 4 Ocak 1651 olarak kayıtlara geçmiştir. Sivâsî âilesi içerisinde kendisine en fazla yer verdiği kimse Abdülehad Nûrî'dir. Hüseyin Vassaf Bey, bu bölümde onunla ilgili bilgileri sunarken hiçbir detayı ifade etmekten geri durmamış, cenazesini kimin kıldırıldığını, nereye ve nasıl defnedildiğini, vefâtına düşülen tarihleri, türbenin giriş kapısı üzerinde, semâhânenin kapısının önünde bulunan ifadeyi, menkıbelerini, türbe-

³⁴ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz., İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri-i Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007; Hüseyin Akkaya, *Abdülehad Nûrî ve Divânı*, Kitabevi, İstanbul 2003.

³⁵ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.485.

sinin durumunu ve vefatlarına kadar hayatlarını ifade eden başka yerlerden alınan nakillerle burada geniş bir bilgi demeti sunmuştur.³⁶

Yirmi adet eserini, on altı kişiden müteşekkil halîfelerini ve çeşitli naatlarını ifade ederek bu bölümü noktalamıştır. Hatta kendisinin Abdülehad Nûrî'nin natına yaptığı tahmisi de bu bölümde zikretmişlerdir. Önemine binâen bu natı vermek istiyoruz:

*Hazret-i Allâhu Zî-şân'ın bize Kur'ân'ısın
Ümmet-i merhûmenin hem dîni hem îmânısın
Âsiyânın mazhar-ı afv olmağa burhânısın
Yâ Rasûla'llah kerem eyle keremler kânısın
Dürr-i deryâ-yı şefâatsin atâ ummânısın*

*Ol Hudâ-yı müsteânın bizlere bir ni'meti
Sâye-i pâkinde bulduk rahmet ile devleti
Âsitân-ı feyzinin mensûbu buldu izzeti
Halka Hakk'ın minnetisin âlemîne rahmeti
Fazl-ı Hak'sın bize Allâh'ın ulu ihsânının
Enbiyâdan kim ki gelmiş sen gibi bârî değil
Âlem-i dünyâ vü ukbâda ise sâtî u değil
Merhametle şefkat-i bâbında da vâsî u değil
Sonra gelmek fazlına takdîmine mânî u değil
Defter-i ilm-i ezelde cümlelerin unvânısın*

*Bir dakîka olmasun Vassâf'ına nûrun ıyân
İmtiyâz-ı tâm ile Hak zâtını kılmış ıyân
Şânını idrâke yokdur iktidâr ey cân-ı cân
Kande olur kadrini bilmek senin halk-ı cihân
Enbiyâ vü evliyânın şâh-ı âlî-şânısın*

*Var idi nûrun ezelde olmamışken âb ü gil
Vasf-ı pâkin gayrı her söz bizlere oldu mumil
Kudret-i ilmiyyeni takdirde müflisdir akıl*

³⁶ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.484-490.

Hayli demdir görmedi nûr-i cemâlin hasta-dil
Bana lutf eyle efendim derdlüler hasta-dil

Rûhum seni dâimâ râhında bu cânım virem
Lâyık-ı esrâr olup gül-zâtına cândân irem
Dâhil-i bezm-i safâ-dârın olup aşka girem
Vir mübârek ayağını tâ doyunca yüz sürem
Çünkü cânım cânısın cânânımın cânânısın

Âşık-ı şûrîde Vassâf'ın kapunda bir gedâ
Eyleme red ey kerem-kânım Muhammed Mustafâ
Merhamet kıl merhamet kıl mültecâsın mültecâ
Gel vücûdın Nûri'nin nûr eyle ey nûr-ı Hudâ
Cânısın cân mülkünün dil tahtının sultânısın³⁷

8. Şeyh İbrâhîm Tennûrî (ö.1482):

İbrahim Tennûrî babası Sivaslı olduğu için Sivaslı kabul edilmiştir. Babası sarraf Hüseyin Efendi olarak meşhûr olmuş Sivas'ın eşrâfından bir zattır. Annesi ise Amasyalıdır.³⁸ Hüseyin Vassaf Bey, Tennûrî'nin Amasya'da doğduğunu kaydetmektedir. Tennûrî hakkında Şakâyık-ı Nu'mâniyye'nin 247. sahifesinden yaptığı alıntı ile bilgiler sunmaktadır okuyucusuna. Burada İbrahim Tennûrî'nin doğduğu ve ikâmet ettiği yer, eğitim aldığı yer ve kimseler, mezhebi, müderrisliği, tasavvufa yönelişi gibi kronolojik ve derli toplu bir bilgi sunulmuştur. Burada en dikkat çekici unsur İbrahim Tennûrî'nin şeyhi Akşemseddin (v.1459)'e intisap edişinin anlatılmasıdır. Bu olayı Tennûrî'nin ağzından şöyle nakletmektedir:

“Akşemseddin Hazretleri, hem tıp ilminde hem de tasavvufta zirve bir şahsiyet olduğu için her ziyâretine gelen kendisine hastalıklarla ilgili sorular yöneltmeye başladı. Akşemseddin Hazretleri, kendisine müracaat edenlerin dertlerini dinledikten sonra her birine bir ilaç vererek tavsiyelerde bulundular. Herkes dağılıp biz baş başa kalınca Akşemseddin Hazretleri bana: “Şaşılacak şey! Her gelen beden hastalıklarından şikâyet eder; içlerinde bir tane gönlüm hasta diyen yok, aşk devâsını isteyen yok!” diye şikayette bulunarak bana baktı ve: “senin hastalığın nedir?”, diye sordu. Ben de: “Kayseri’de müderristim. İçimde bir ateş peyda oldu. Bu gizli derde

³⁷ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.496-497.

³⁸ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz; Mustafa Fidan, *İbrahim Tennûrî, Hayatı ve Eserleri*, KBBKY, Kayseri 2005.

derman aramağa geldim" dedim. Akşemseddin Hz.'leri: "Ehlen ve sehlen! Hoş geldin! Fakat bize ne armağan getirdin?" diye sordu. Ben dünyevî armağan sanıp elimin boşluğundan pek çok utandım ve utanç teri ile boğuldum. "Ey sultanım! Ben gönlü ve yüzü kara bir kimseyim! Hiçbir armağanım yoktur" dedim. Akşemseddin Hazretleri benim utandığımı anlayınca: "Armağan dediğim dünya armağanı değildir, senin bize armağanın doğru rüyadır" buyurdu. Ben de, o büyük armağandan elim boş olduğunu yüce huzura sunulacak bir rüya görmediğimi arz ettim. Bunun üzerine halvet, buyurdu. İlk gecede dört yüz rüya gördüm"

İbrahim Tennûrî'ye neden "Tennûr" lakabının takıldığı sorusuna da şu cevabı vermektedir: "Şeyh İbrahim irşâdına dâhil olanlardan âlem-i kabza düşenleri sıcak bir tennûr/tandır üzerine oturup ziyâdece su içirip fazlaca terletirlerdi. Tennûrîlik buradan kalmıştır."

"Gülzâr-ı Ma'nevî"³⁹ isimli eserinden övgüyle bahsetmiş H.887/M.1482 tarihini vefat tarihi olarak zikretmiş ve en meşhûr halîfesi olan Şeyh Yavsî Muhyiddin Muhammed Efendi'den bahsederek İbrahim Tennûrî hakkında sunduğu bilgilere son noktayı koymuştur.⁴⁰

9. Nûr Ali Baba es-Sivâsî (ö.?):

Bu zât ile ilgili Hüseyin Vassaf Bey "Şeyh Muhammed Nazmi" isimli bir zâtın hayatından bahsederken sınırlı miktarda bir bilgi vermektedir. Sadece, Nûr Ali Baba es-Sivâsî'nin Şeyh Abdurrahmân el-Hâlis et-Talebânî el-Kerkükî'nin halîfesi olduğunu ve Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin "Evrâd Şeyhi" olduğunu ifade etmektedir.⁴¹

C. Sivas'ta Bir Müddet Bulunan Sûfîler

Sivas, tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış eski illerimizden birisidir. Özellikle Türklerin Anadolu'yu fetihlerinden sonra hemen hemen kurulan bütün devletlerde kilit rolü Sivas üstlenmiştir. Sözelimi, Selçukluların kuruluşu da yıkılışı da Sivas'ta olmuştur. Hatta bir dönem Sivas başkentlik görevini de üstlenmiştir. Osmanlının hızlı gelişimini bir müddet de olsa kesen Ankara Savaşı'nın en önemli nedenlerinden birisi Timur'un Sivas'ı yağmalamasıdır.⁴² Bu durumun bir getirisi olarak Sivas; siyâsî, kültürel ve ekonomik yönden câzibe merkezi olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Özellikle ilim alanında yetiştirdiği isimler ile

³⁹ Eser hakkında geniş bilgi için bkz; İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım, Hazırlayan: Mustafa Demirel, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

⁴⁰ Vassâf, *Sefîne*, c.III, s.455-456.

⁴¹ Vassâf, *Sefîne*, c.IV, s.363.

⁴² Konuyla ilgili olarak bkz; *Selçuklular Döneminde Sivas*, Sempozyum Bildirileri, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2006.

dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu ilim ve kültür şehrinin câzibesine kapılan nice bilim adamları, seyyahlar, siyâsîler Sivas'ı bir şekilde ziyâret etmişlerdir. Konumuzun aslını Sivas'ı ziyaret eden ilim adamları oluşturmadığı için bu kadarıyla yetinmek ve esas konumuzu teşkil eden “*Sefîne-i Evliyâ*” isimli eser çerçevesinde Sivas'a uğrayan ve bir müddet burada ikâmet eden sûfî kimlikleri ile karşımıza çıkan kimseler hakkında bilgiler sunmak istiyoruz. Neden Sivas'a geldikleri, ne kadar kaldıkları ve bu isimlerin önemleri üzerinde durmak istiyoruz.

1. Şeyh Muhyiddin İbn Arabî (ö.1240):

İslâm tasavvuf sisteminin en çok konuşulan ve en çok tartışılan ismi şüphesiz Muhyiddin İbn Arabî'dir. Onun özellikle “vahdet-i vücûd” nazariyesi ve bütün sisteminin temeline bu anlayışını yerleştirmesi kendisine tasavvuf tarihinde farklı bir yer edinmesini sağlamıştır. Aslında bu sistemin kurucusu kendisi değildir ama bu düşünceyi sistemli hâle getirmesi onu bu konuda ilk akla gelen isim yapmıştır. İbn Arabî yetişmesi, yolculukları ve yetiştirdiği insanlarla daima gündemde kalmış bir sûfidir. “Vahdet-i Vücûd” anlayışı yüzünde zaman zaman “Şeyh-i Ekber” gibi övgülerle kendisinde bahsedilirken zaman zamanda “Şeyh-i Ekfer” gibi ağır ithamlarla da karşı karşıya kalmıştır. İbn Arabî ister eleştirilsin ister takdir edilsin, tasavvuf tarihi açısından fikirleri ve kişiliği ile çok önemli bir yer işgal etmektedir. Çok hareketli bir hayat süren Muhyiddin Arabî, 1202 yılından sonra hac ziyâretinin ardından Anadolu'ya yaptığı yolculuğu esnâsında Sivas'a da uğrayarak Konya'ya geçmiş ve burada Sadreddin Konevî'nin annesi ile evlenmiştir. İbn Arabî muhtemelen yaptığı yolculuğu esnâsında gitmek istediği yere varıncaya kadar yolu üzerinde bulunan ilim merkezlerine uğrayarak ve burarlarda bulunan âlimlerle görüşmek için rastgele bir güzergâh değil, bilinçli bir yol takip etmiştir. O, önce Mısır'a ardından Şam, Irak ve Sivas yolu üzerinden Konya'ya gitmiştir. İbn Arabî siyasî ve askerî açıdan çok önemli bir konumda bulunan Sivas'a da uğramıştır. Uğradığı yerlerdeki kıymetli ilim adamlarıyla fikir alış verişinde bulunmuş nihâyet Şam'a yerleşerek vefâtına kadar burada yaşamıştır. İbn Arabî ile bilgi veren Hüseyin Vassaf Bey, onun doğumunu, yetişmesini, seyahatlerini, eserlerini ve hakkında yazılan övgü dolu şiirleri eserinde sıralamıştır.⁴³ Nerelere seyahat ettiğini anlatırken Sivas'a uğradığından da bahsetmiştir. İbn Arabî'nin Sivas ziyâreti ile ilgili, kendi eserinde, gördüğü bir rüya ile alakalı olarak bilgiler vermiştir. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvûs ile ilgili gördüğü rüya ve daha sonra meydana gelen gelişmeler kendi ifadesi ile şöyle olmuştur: “Ramazan ayında Sivas'ta iken bir rüya gördüm. Zama-

⁴³ Vassaf, *Sefîne*, c.I, s.70-96.

nın muzaffer sultanı Antalya'yı kuşatmıştı. Sanki Sultan bizzat kendisi mancınıkları yerleştirdi ve onunla taşları fırlattı ve kale komutanını öldürdü. Bu taşları onun iyi niyetinin ve azminin nişânesi, rüyânın bütünün ise şehri Allah'ın izniyle fethedeceğinin müjdesi şeklinde yorumladım. Olay benim gördüğüm şekilde gerçekleşti. Sultan bu şehri o yılın ramazan bayramı günü fethetti. Benim rüyam ile şehrin fethi arasında yirmi günlük bir süre vardı. Bu olayın gerçekleştiği sene 612/1216 yılıdır."⁴⁴

İbn Arabî'nin Sivas'ta bulunduğu süre içerisinde Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvûs ile yaşadığı bu diyalog, onun devletin zirvesi ile ilişkilerini göstermesi açısından manidardır.

2. Hacı Bektâş-ı Velî (ö.1336):

Tasavvuf târîhimizdeki önemli sîmâlardan bir tanesi de Hacı Bektâş-ı Velî'dir. Tesirini günümüzde de yitirmemiş olan Hacı Bektâş Velî hakkında kaynaklarda çeşitli ve çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bu çeşitlilikten olsa gerek Vassaf, eserinde hazretle ilgili bilgi vermeden önce onun hayatı hakkında bilgi veren kaynakları bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Konunun hassasiyetinin farkında olan Vassaf Bey, ince eleyip sık dokuduğu bu tarama neticesinde Bektâşîliğin pîri olan bu zât hakkında; kendisine niçin hacı denildiği, Hacı Bektâş'ın nesli, Baba İshâk ile olan münâsebeti, "Bektâş" kelimesinin manası, türbesi, hurûfîlikle münâsebeti, "Makâlât" ve diğer eserlerinin tanıtılması, Bektâşîlikte itikad gibi başlıklar ile bilgi sunmuştur.

İşe Hacı Bektâş'ın yaşadığı dönemi tespit ile başlayan Vassaf Bey, bu konuda bazı yanlış bilgilerin bulunduğunu kaynaklardaki ifâdeleri ile tespit etmiştir.⁴⁵ Biz bu çalışmamızda Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı, eserleri, tasavvufî görüşlerini araştırmak gibi bir gâye taşımadığımızdan, bu hedefi benimseyen çalışmalara bu zât hakkındaki detaylı bilgi isteğini bırakıyoruz ve bizi esas ilgilendiren kısma yani Hacı Bektâş-ı Velî'nin Sivas'ta bulunduğu meselesine değinmek istiyoruz. Hüseyin Vassaf Bey, Âşık Paşa-zâde'nin naklettiği şu bilgi ile hazretin Sivas'a geldiğini bildirmiştir: "Hacı Bektâş-ı Velî Horasan'dan Menteş isminde kardeşiyle beraber Sivas'a oradan Baba İlyas'a, oradan Kırşehir'e oradan Kayseri'ye gelmiştir. Kardeşi Menteş Kayseri'den Sivas'a giderken şehîd oldu."

Buradaki bilgilere ihtiyatla yaklaşan Vassaf Bey bazı târîhi çelişkileri dile getirerek bu tereddüdünün sebebine açıklık getirmiştir. İlerleyen bölümlerde bu konu hakkında bir bilgiye değinmeyen Hü-

⁴⁴ Cağfer Karataş, *Sivas'tan Bir Ârif Kişi Geçti, Muhyiddin İbn Arabî, Sultan Şehir Dergisi*, Sivas 2007, s.91.

⁴⁵ Vassaf, *Sefîne*, c.I, s.487-489.

seyin Vassaf Bey, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ile ilgili diğer konular üzerinde durmuştur.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Horasan'dan gelirken Sivas'a uğramasının muhtemel olduğunu belirtebiliriz. Kesin olmamakla beraber böyle bir şahsın Sivas'a uğraması, kardeşini bu yolculuk esnâsında kaybetmesi Velî'nin Sivas ile ilgisini bizlere göstermesi açısından önemlidir. Eğer Sivas'a uğradıysa, Sivas'ın Hacı Bektâş üzerinden nasıl bir etki bıraktığı şimdilik bir sır olarak kalmaya devam etmektedir.⁴⁶

3. Mevlânâ Hacı Feyzullâh Efendi (ö.1876):

1805 yılında Silistre'de dünyaya gelen Hacı Feyzullah Efendi, iyi bir eğitim sürecinden geçmiş, devletin çeşitli kademelerinde görev yapmış, çeşitli savaşlarda Osmanlı donanmasının kademelerinde görev üstlenmiş sûfî bir şahsiyettir. Osmanlı'nın savaşlarla geçen bu en uzun yüzyılında Hacı Feyzullah Efendi Kürt savaşlarına katılmak üzere Sivas ve Malatya taraflarına gönderilmiştir. Hacı Feyzullah Efendi bu amaçla Sivas'ta bir müddet ikâmet etmiş daha sonra Malatya'ya geçerek el-Hâc Hüseyin el-Vâiz'e intisâp etmiştir.⁴⁷ Feyzullah Efendi'nin Sivas ziyâretinde anlaşılmaktadır ki, Osmanlıya baş kaldıran güçler devleti ciddî anlamda zor durumda bırakmış ve günün önemli merkezlerinden birisi olan Sivas ve çevresinde de etkili olmayı başarmışlardır. Burada belirtilmesi gereken bir husus da Sivas'ın idârî yönden Osmanlı için ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu meselesidir. Hacı Feyzullah Efendi gibi önemli bir mevkîde bulunan, Osmanlı ordusunu sevk ve idâre konumundaki bir kimsenin bu şehir vâsıtasıyla mücâdelenin içine gönderilmesi bu yönüyle anlamlıdır.

4. Şîrvânî Şeyh İsmâîl Efendi (ö.1848):

Vassaf Bey'in verdiği bilgilere göre, 1783 yılında Şîrvan'da dünyaya gelen İsmâîl Şîrvânî 1791 yılında Erzincan'a giderek Abdurrahman Efendi'den dersler almıştır. Daha sonra Tokat'a giden Şîrvânî birkaç yıl burada kaldıktan sonra Bağdat'a gitmiş, buradan

⁴⁶ Hacı Bektâş-ı Velî'nin Sivas'a uğradığı ve kardeşinin bu yolculuk esnâsında vefât ettiği bilgisi Âşık Paşa-zâde'ye aittir ve diğer kaynaklar bu bilgiyi tekrar etmişlerdir. Bektâş Velî ilgili yapılan diğer çalışmalarda Anadolu'ya Horasan'dan geldiği üzerinde durulmakta ve Sivas'tan bahsedilmemektedir. Buradan Sivas'a uğramadığı sonucu çıkarılmamalı ama araştırmacıları bu bilgiyi ihtiyatla karşıladığı düşünülmelidir. Bkz, Abdülkadir Sezgin, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, KBY, Anara 1990, s. 16; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİFY, İstanbul 2001, s.300-301; Mehmed Süreyyâ, *Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşîyye*, TDVY, Ankara 1995. Bunun yanısıra Âşık Paşa-Zâde'nin bilgisini esas alarak Sivas ikâmetini zikredenler de olmuştur. Bkz; Ali Yılmaz, *Hacı Bektâş-ı Velî*, Sahabeden Günü-müze Allah Dostları, Şûle Yayınları, İstanbul 2000, c.VIII, s.108.

⁴⁷ Vassaf, *Sefîne*, c.II, s.310-315.

da çeşitli işâretler üzerine Burdur'a giderek ilmini tamamlamaya gayret göstermiştir. Buradan memleketine dönen Şîrvânî, yedi sene burada kaldıktan sonra hac ibâdeti için Hicaz'a gitmiş, 1813'te İstanbul'a dönmüştür. Buradan Basra'ya giderek zamanın ünlü sûfisi Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî (ö.1827)'ye intisap etmiş, şeyhinin hilâfet vererek memleketine göndermesi üzerine memleketine giderek dokuz sene burada ikâmet etmiştir. Savaşlarla geçen hayatında yolu tekrar Anadolu'ya düşmüş, Ahıska'nın ardından Amasya'ya gelerek yerleşmiş ve burada dört sene kalmıştır. Esas konumuzu ilgilendiren gelişme bundan sonra meydana gelmiştir ki, Şîrvânî Amasya'dan Sivas'a hicret ederek, burada dokuz sene hizmet etmiştir. Sivas'ta iken üçüncü oğlu Ahmed Hulûsî Efendi (ö.1888) dünyaya gelmiştir.⁴⁸ Bu oğlunun doğum tarihi 1833 olduğuna göre ve verilen tarihler dikkate alındığında zikredilen târihlerde yani 1830 ile 1840 tarihleri arasında Şîrvânî'nin Sivas'ta ikâmet ettiği sonucu çıkmaktadır. Şîrvânî'nin bu tarihlerde Sivas'ta bulunmuş olması birkaç açıdan önemlidir. Bir defa o günlerde halîfeleri ile etkinliğini gösteren Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Sivas'a kadar halîfe tayin etmesi Bağdâdî'nin Anadolu'daki etkinliğini gözler önüne seren bir durumdur. Sivas'ta bu yıllarda faaliyet gösteren tarikatlar ve bu tasavvufî akımlar içerisinde Şîrvânî'nin bulunduğu konum açısından da önemlidir. Şîrvânî'nin en meşhûr halîfelerinden birisi olan Seyyid Mir Hamza Nigârî (ö.1886)'de İsmâil Şîrvânî'ye Sivas'ta intisâp etmiştir. Eserlerinden bazılarını da Sivas'ta kaleme aldığı tahmin edilmektedir. Bu da Sivas'ın tasavvûf tarihi açısından önemini ortaya koyan başka bir hâdisedir. Kafkasya'daki bağımsızlık mücâdelesinin kurucularından birisi olan ve aynı zamanda Şeyh Şâmil'in de üstâdı olan İsmâil Şîrvânî'nin Sivas'ta dokuz sene kalması bu yönüyle de önemli bir durumdur.⁴⁹

5. Mehmed Nâzım Paşa (ö.1926):

Bu zât hakkında Hüseyin Vassaf; "Urefâ-yı Mevleviyye ve şuarâ-yı sûfiyyedendir" ifadesini kullanmıştır.⁵⁰ Nâzım Paşa hakkında eserinde doğum ve vefat bilgileri, eserleri ve şiirlerinden bazı örnekler sunulmuştur.⁵¹ Çalışmamıza konu olan bölümü ise Mehmed Nâzım Paşa'nın valîlik yaptığı yerler sıralanırken dile getirilmiştir. Bir başka ifade ile Nâzım Paşa Sivas'ta valîlik yapmıştır. Paşa'nın Sivas'ta ne kadar kaldığı ve bu görevinde neler yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Paşa, Sivas'ın yanı sıra Diyarbakır, Konya ve Selânik Vâlîliklerinde de bulunmuştur. Ahmet Remzi Akyürek De'de'nin kendisi hakkında yazdığı şiirde de bu durum belirtilmektedir:

⁴⁸ Vassaf, *Sefine*, c.II, s.361-362.

⁴⁹ M. Halistin Kukul, *Şeyh Şâmil ve Çeçenistan*, KBY, Ankara 2002.

⁵⁰ Vassaf, *Sefine*, c.V, s.199.

⁵¹ Vassaf, *Sefine*, c.V, s.199-206.

“Âmid ü Konya Selânîk Haleb ü Sivas’a
Oldu vâlî giderek feyz-i adâlet-bahşâ”⁵²

SONUÇ

Son dönem biyografik eserler içerisinde seçkin bir konuma sahip olan “*Sefîne-i Evliyâ*”da yer alan Sivaslı ve Sivas’ı bir vesîle ile ziyâret ederek Sivas’ta ikâmet eden sûfîlerin portresi Sivas’ın coğrafî, ilmî, siyasî ve kültürel konumu ile tarihimizdeki önemi gözler önüne serilmektedir. Bu çalışma, Sivas ve Sivas’ın tasavvufî yapısı ile ilgili araştırma yapan bilim adamlarımız için *Sefîne* gibi önemli bir eserde bulunan Sivaslı veya Sivas’a etkisi olan şahısların tespit edildiği, sistemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu çalışmada, Sivas’ın kültürel birikiminin perde arkasını tespit noktasında da önemli ipuçlarını görmek mümkündür.

⁵² Vassaf, *Sefîne*, c.V, s.200.